

Qo‘qon davlat pedagogika instituti Pedagogika va ta‘lim menejmenti kafedrası professori
p.f.d. N.Sh. Erkaboyeva taqrizi ostida

SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA AXLOQ VA AXLOQIY QADRIYATLAR MASALASINING YORITILISHI

Dexqonova Jamilaxon Yodgorjon qizi

Qo‘qon DPI Pedagogika va ta‘lim menejmenti

kafedrası stajyor o‘qituvchisi

ANNOTATION:In this Magola, the behavior of the individual is expressed in the phagatik word not the fact that it can be achieved by cleaning, after which the error and a Sagger from error, beginner to understand the path of truth- orator the speaker is aimed at cleansing his soul, soul, soul in the sense of thinking studies are covered.

KEYWORDS: personality, behavior, oratory, soulful forgiveness.

АННОТАЦИЯ: В этой Маголе поведение личности выражено в фагатическом слове не тем что его можно достичь очисткой, после чего происходит ошибка и отход от ошибки, начинающий понимать путь истины-оратора говорящий направленные на очищение его души, души, души в смысле исследования мышления.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: личность, поведение, красноречие, эго и духовное прощение.

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada shaxsning xulq-axloqini faqat so‘zdagina emas, balki haqiqatda tozalash orqali erishish mumkinligi, shundan so‘ng xato va adashishdan saqlovchi, haqiqat yo‘lini tushunib olishga boshlovchi - notiq so‘zlovchi, fikrlash ma‘nosida nafsini, jonini, ruhini tozalashga qaratilgan tadqiqotlar yoritilgan.

KALIT SO‘ZLAR: shaxs, xulq-axloq, notiqlik, nafs ruhiy kechirmalar.

KIRISH: Bugungi kunda Har bir mamlakatning iqtisodiy qudrati ijtimoiy ma‘naviy hayot darajasining yuksalishi ta‘lim tizimining raqobadardoshliligi, ilm- fan taraqqiyoti bilan belgilanadi. Shu bois O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasida ta‘lim sohasini tubdan takomillashtirish, ta‘lim sifatini oshirish, intellektual salohiyatli jismoniy barkamol avlodni shakillantirish aniq fanlarni chuqurlashtirib o‘qitish va iqtisodiyotning turli sohalari uchun malakali kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan bo‘lib, pirovardida bugungi davr talabiga javob bera oladigan ta‘lim tizimini yaratish ko‘zda tutildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev 2017 yil 15-iyun kuni Toshkentda bo‘lib o‘tgan "Ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash, muqaddas dinimizning sofliğini asrash – davr talabi" mavzuidagi anjumanda so‘zlagan nutqida yosh avlod tarbiyasi haqida alohida to‘xtalib o‘tdi. "Bizni hamisha o‘ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob axloqi, yurish-turishi, bir so‘z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog‘liq. Bugun zamon shiddat bilan o‘zgaryapti. Bu o‘zgarishlarni hammadan ham ko‘proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o‘z davrining talablari bilan uyg‘un bo‘lsin. Lekin ayni paytda o‘zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug‘ zotlarning avlodimiz, degan da‘vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o‘zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan", - deya ta‘kidladi Prezidentimiz [1]. O‘zbekiston Respublikasining davlat siyosati barkamol avlod va erkin fikrlovchi shaxsni

tarbiyalash hamda komil inson g'oyasi–milliy va umumbashariy mohiyatga ega bo'lgan, odamzodga xos eng yuksak ma'naviy ezgulikka undaydigan olijanob shaxsni tarbiyalashga qaratilgandir.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

O'tmishda ajdodlarimiz insoniyatning psixologik qonuniyatlarini muayyan ilmiy yo'nalish sifatida o'rganmagan bo'lsalarda, biroq allomalarning asarlari, qo'lyozmalarida mazkur holatlarning yoritilishi, tahlili kuzatiladi. Biz sharq mutafakkirlarining psixologik qarashlari bilan tanishar ekanmiz, inson va hayvonlar psixik hayotini o'rganishga bo'lgan intilishi kishilar hayotining har xil tarixiy bosqichlarida ularning qanday nazariy va amaliy bilan taqozo qilganligini ba'zi qonuniyatlar qanday kashf etilganligini bilib olamiz. Ta'kidlash lozimki, allomalarning shaxs ma'naviy-ruhiy kamoloti borasidagi qimmatli fikrlari hozirgi kungacha o'z o'rnini va ahamiyatiga egadir. Jumladan, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Jaloliddin Rumiy, Alisher Navoiy, kabi mutafakkirlarning pedagogik-psixologik qarashlari bugungi kunda fan taraqqiyotining metodologik asosi bo'lib xizmat qilmoqda.

Xulq-odob haqidagi hadislarda eng ezgu insoniy xislatlar ulug'lanib, gunoh sifatidagi illatlar qoralanadi. Hadislarda insoniy xislatlardan ezgulik, iffat, sabr-qanoat, shukronalik kabi axloqiy xislatlar ulug'lansa, isrofgarchilik, ta'magirlik, ochko'zlik, nafsu-havoga, shahvoniy hissiyotlarga berilish, baxillik, johillik kabi illatlar, yomon xatti-harakatlar “gunoh” sifatida qoralansa, inson farovonligi, jamiyat ravnaqi uchun qilinadigan yaxshi ezgu xatti-harakatlar, faoliyat “savob” tarzida olqishlanadi.[2.] Abu Nasr Farobiy inson kamolotga yolg'iz o'zi erisha olmaydi. U boshqalar bilan aloqada bo'lish, ularning ko'maklashuvi yoki munosabatlariga muhtoj bo'ladi, deb hisoblaydi. Bunga Farobiy ta'lim-tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yish orqali erishish mumkin, deydi. Chunki maqsadga muvofiq amalga oshirilgan ta'lim-tarbiya insonni ham aqliy, ham axloqiy jihatdan kamolga yetkazadi, xususan, inson tabiat va jamiyat qonun-qoidalarini to'g'ri bilib oladi va hayotda to'g'ri yo'l tutadi, boshqalar bilan to'g'ri munosabatda bo'ladi, jamiyat tartib-qoidalariga rioya qiladi.

Farobiy nazariy bilimlarni egallashga kirishgan har bir kishi xulq-odobda ham qay darajada pok bo'lishi kerakligini “Falsafani o'rganishdan oldin nimani bilish kerakligi to'g'risida”gi risolasida shunday ta'riflaydi: “Falsafani o'rganishdan avval o'zingizni hirs-havaslardan shunday tozalashingiz lozimki, sizda maishiy va shahvoniyat kabi noto'g'ri tuyg'ularga emas, balki kamolotga bo'lgan hirs-havas qolsin.

Bunga xulq-axloqni faqat so'zdragina emas, balki haqiqatda tozalash orqali erishish mumkin. Shundan so'ng xato va adashishdan saqlovchi, haqiqat yo'lini tushunib olishga boshlovchi (notiq-so'zlovchi, fikrlash ma'nosida) nafsini, jonini, ruhini tozalash zarur”.

Abu Rayhon Beruniy ilmi, ma'lumotli kishi bo'lishning o'zini odob-axloq va nafosat bilan bog'laydi. Uning dunyoqarashida axloq masalasi insonning eng asosiy sifatlari sifatida mujassamlashgan. Beruniyning fikricha, aqliy qobiliyatlar odamlarning kundalik ehtiyojlari asosida vujudga kelsa, axloqiy masalalar tarixiy taraqqiyot, odamlarning o'zaro munosabatlari bilan chambarchas bog'liq holda paydo bo'ladi va rivojlanib boradi. Beruniy so'zlari bilan aytganda, inson yerdagi bunyodkor va yaratuvchi kuchdir. Shuningdek, u insonning ijobiy va salbiy tomonlarini birma-bir ta'rif etadi. Masalan, olim insondagi yaxshilik, rostgo'ylik, oliyanoblik, muruvvat, mehr-shafqat, do'stlik va jamoatchilik kabi fazilatlarini ulug'laydi. Shu fazilatlarini o'zida mujassamlashtirgan har bir inson har narsaga qodirligini, o'z eli va yurti uchun

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

beqiyos naf keltirishi mumkinligini alohida ta’kidlaydi, bu hozir ham ta’lim-tarbiya sohasida yetakchi o’rinni egallaydi. Yolg’onchilik, yomonlik, raqobatlashish, g’animlik, ichqoralik, qo’pollik, o’g’rilik, tuhmatchilik, ikkiyuzlamachilik, o’ziga bino qo’yish, xushomadgo’ylik, chaqimchilik illat sifatida qoralanadi.

Beruniy g’azab, ta’ma balosidan qutila olmagan kishilarni inson degan pok nomga sazovor emas, deb ta’lim bergan. Yuqorida lazzat va alam kabi tushunchalarning mazmunini bayon etar ekan, alloma alam, ta’ma, o’ch olish singari salbiy tushunchalarni yaxshilik tushunchasiga mutlaqo yot deb hisoblaydi. Beruniy axloqsiz odamlarni qayta tarbiyalash orqali odobli, yaxshi kishilar safiga qo’shishi, axloqsiz yomon odamlar birinchi navbatda nafsoniy hirs-havasdan o’zini tozalashi, axloqiy kitoblarda zikr qilingan barcha yaxshiliklarni o’rganishi hamda yaxshilar bilan yaqin munosabatda bo’lishi, yaxshilarga taqlid qilib yashash orqali odam o’zini-o’zi qayta tarbiyalashi mumkinligini isbotlashga uringan. Yaxshi kishilarga ergashish bu faqat bolalargina emas, balki barcha jamiyat a’zolariga ham xos xususiyat ekanligini o’sha zamonda aytilgan bo’lsada, ular hozirgi zamon pedagogik-psixologiyasining ham asosiy yo’nalishlaridan biri hisoblanadi.

Yaxshi xulqqa intilgan, namunaga taqlid qilgan o’quvchi eng avvalo o’z imkoniyatlarini tushuna boradi, jamoadagi o’rnini to’g’ri belgilaydi. Inson ongli va tabiatning eng oliy mavjudoti bo’lgani uchun ham namunadan o’rnak oladi. Irodasizlik o’zini-o’zi qo’lga ololmaslik insonga xos xususiyat emas deb ko’rsatgan edi, Beruniy.[3.]

Jaloliddin Rumiy ham “Ma’naviy masnaviy”sida inson xulq-atvoridagi salbiy xususiyatlar borasida o’z qarashlarini bildiradi. U adovat, badjahillik, hasadgo’ylik, aybjo’ylik, g’araz, qahr-g’azabni qattiq qoralaydi va insonning eng qabih illatlari sifatida tavsiflaydi.

Uning ta’kidlashicha, “hasad nafsga bog’liq sifat bo’lib, kishi o’zidagi nuqsonni va begonaning kamolotini anglab yetgach, kin-advot va badjahillikdan bedavo ruhiy dardga giriftor bo’ladi. Hasadchi hamisha o’z qurbonini muayyan sifatdan mahrum bo’lishini orzu qilib yashaydi. Bu dard uni hamisha ta’qib aylaydi. Hasadchi ranj ichida o’z o’tiga qovriladi. Hasad murakkab sifatdir. Uning natijasi xavfli va g’oyatda og’ir. O’z nuqsonini anglagan kishi avvalo o’z kamoloti yo’lida harakat qilmog’i o’rniga fazilat sohibining mahrumiyatini, xaloqatini istaydi. Xuddi shuning o’zi nafsning zaifligini, darmondaligini isbotlaydi... Hasad mashaqqatli dovon. Undan kamdan-kam odamgina o’ta oladi. Alloma “Ayb qidirmoq va ta’na qilmoq insonning eng qabih illatlaridandir”- deydi. Bu ko’ngilsiz hol bir odamning o’zi nopisand bilgan kishiga nisbatan advoti mahsuli hisoblanadi. Kimki pok insonlar va Xudoning mardlariga ta’na qilsa o’z botini yuzidagi pardani olib tashlagan bo’ladi. O’zining bad niyatini oshkor aylaydi. Badnom va rasvo bo’ladi.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, Jaloliddin Rumiy o’zining “Ma’naviy masnaviy”sida insoniyatning agressivlikka moyilligi, agressiv reaksiyalar, agressiv xulq-atvor shakllari xususida qarashlarini bayon etadi.[4.]

Alisher Navoiy “Mahbub ul-qulub” asarida insoniy fazilatlar va ezguliklarni madh etib, targ’ib-tashviq etish bilan cheklanmay, ayni zamonda odamlardagi yomon, xunuk, insoniylikka xilof xislatlarni, insonlar uchun, jamiyat uchun zararli, sharaflil inson sha’niga yarashiqsiz xulq-atvor va sifatlarni tanqid qiladi. Achchiq so’zlilik, nodonlik, yomon qiliqlilik, yolg’onchilik kabi illatlarga berilgan kishilarni qoralaydi. Navoiy ana shu yomon, yaramas xislatlardan, illatlardan odamlarni xoli ko’rishni istaydi. Karamli, muruvvatli, sadoqatli, yumshoq ko’ngilli, shirinsuhan, muloyim bo’lish kabi bir talay fazilatlarini Navoiy ko’klarga ko’tarib madh etadi.

“Achchiq tillik” eng yomon xususiyatlardan biri ekanligi haqida Alisher Navoiy shunday yozadi: “Achchiq til zaharli nayzadek sanchiladi. Ko‘ngilda til nayzasining jarohati bitmas, unga hech narsa malham bo‘la olmaydi”. Uning bu fikrida verbal agressiya, ya‘ni salbiy his-tuyg‘ularni og‘zaki tarzda ifodalash shakli o‘z aksini topganligini ko‘rishimiz mumkindir.

Navoiy kishilarni ochiq chehrali bo‘lishga da‘vat etadi va deydi, bunday kishilarning “ochiq yuzidan xaloyiqqa xursandlik va shirin so‘zidan ulusg‘a shodlik yetishadi”. Alisher Navoiy inson xulq-atvoridagi salbiy jihatlarni quyidagicha ifodalaydi:

“Yaxshilikka mukofotni qo‘pollik, odob bilan qilingan xushmuomala evaziga kekkayish, takabburlig‘dan o‘zgacha munosabatni ko‘rmaymiz. Birovga bir xizmat qilsang, undan o‘n zarb yeyishga tayyor turmoq kerak, kimgaki bir tavoze‘ ko‘rsatsang, ming qo‘pollik va dilsiyohlikka xozir bo‘lib turmog‘ing lozim. Har qanday xizmatkorlik qilib, uning evaziga jabr-jafo ko‘rganing holda, sendan yana xizmat kutadilar. Har qancha vafodorlik ko‘rsatib, ko‘z oldida ranj-mashaqqat tortsang, yana qulluq ta‘ma qiladilar. Do‘st sifatida joningni bermasang, joningga dushmanlik qiladilar, ularning ko‘ngli uchun nohaq qon to‘kishga rozi bo‘lmasang, qoningning to‘qilishiga guvohlik beradilar. Doim istagan ishlarini o‘z vaqtida qilsang-u, ammo bir gal kechiksang, so‘kib haqoratlaydilar”.

Alisher Navoiy “Mahbub ul-qulub” asarida yaxshi fazilatlar va yomon xislatlar borasida fikr bildirar ekan, axloqsizlik sifatida e‘tirof etiluvchi agressiv xulq-atvor xususida ham to‘xtalib o‘tib, bu xulq-atvor shaklini hayotiy misollar orqali tushuntirishga harakat qiladi.

Bundan tashqari, Abu Ali Ibn Sino axloqlikning asosini yaxshilik va yomonlik kabi ikki tushuncha bilan ta‘riflaydi. Ibn Sino inson kamolotining muhim axloqiy jihatlarni ham tahlil etadi va har biriga ta‘rif beradi. Masalan, adolatni ruhiy lazzatning bosh mezoni sanaydi. Inson qanoat, jasurlik, donolik bilan adolatga ega bo‘ladi, yomon illatlardan o‘zini tiyib, yaxshilikni mustahkamlaydi, haqiqiy ruhiy lazzat oladi, deydi olim. Insondagi ijobiy axloqiy xislatlarga saxiylik, chidamlilik, kamtarlik, sevgi-muhabbat, mo‘tadillik, aqllilik, ehtiyotkorlik, qat‘iyatlilik, sadoqat, intilish, uyatchanlik, ijrochilik va boshqalarni kiritadi.

Inson hissiy va ma‘naviy talablarni ajratib olish imkoniyatiga ega ekan, bu imkoniyat asta-syokin inson fe‘l-atvoriga xos xislatga aylana boradi. Ibn Sino insonning shakllanishida uning atrofini o‘rab olgan tashqi muhit, odamlar alohida muhim rol o‘ynaydi, ana shu tashqi muhit va odamlar insonning atrof-dunyoni bilishgagina emas, balki uning xulqida yaxshi yoki yomon jihatlarning tarkib topishiga ham ta‘sir etadi. Shuning uchun ham bolalarni tarbiyalashda ehtiyotkor bo‘lish kerakligini, bola yomon odatlarga o‘rganmasligi uchun, uni yomon odatlardan, yomon muhitdan uzoqroq saqlash zarurligini uqtiradi. Ibn Sinoning tarbiyalash masalalariga keng o‘rin berilgan. Chunki inson avvalo oilada kamolga yetadi.[5]

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Ta‘kidlash lozimki, allomalarning shaxs ma‘naviy-ruhiy kamoloti borasidagi qimmatli fikrlari hozirgi kungacha o‘z o‘rni va ahamiyatiga egadir. Jumladan, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Abdulla Avloniy, Jaloliddin Rumiy, Alisher Navoiy, Boborahim Mashrab kabi mutafakkirlarning pedagogik psixologik qarashlari bugungi kunda fan taraqqiyotining metodologik asosi bo‘lib xizmat qilmoqda. “Qur‘oni Karim”, Hadisi-shariflarda ham inson xulq-atvorining salbiy jihatlari xususida qimmatli fikr-mulohazalar bildirilgan. “Qur‘oni Karim”da insonni axloqiy kamolga etkazishga zid xususiyatlar: manmanlik, aroqxo‘rlik va qimorbozlik, yolg‘onchilik, boshqalarni kamsitish, badgumonlik, chaqimchilik,

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

g'iybatchilik, ochko'zlik kabilar xususida ham ibratli fikrlar bildirilgan. "Qur'on"da insonning ruhiy va ma'naviy kamolga etishiga to'sqinlik qiluvchi salbiy xislatlardan biri g'azab deb ko'rsatiladi. U ruhiy razolat sifatida talqin etiladi. Chunki g'azab kelganda aql qochadi, inson o'z irodasini idora qila olmay qoladi, oz manfaati, obro'sini himoya qilaman deb, johillikka yo'l qo'yadi. Hatto g'azab inson salomatligiga ham zarar yetkazadi. Shuning uchun ham Islom insonni aql va insofga, bosiqlik bilan ish tutishga, o'z hissiyotlarini boshqara olishga chaqiradi. Chunki g'azab kelganda chiqarilgan hukm, amalga oshirilgan xatti-harakat johillik belgisi bo'lib hisoblanadi. Hatto g'azabni bosish bilan birga, g'azabni qo'zg'agan shaxsni kechira olish darajasida o'zini boshqara olish irodasiga ega bo'lish keraqligi ham uqtiriladi [6].

"Ol-i imron" surasining 134-oyatida "Yaxshi-yomon kunlarda infoq-ehson qiladigan, g'azablarini ichlariga yutadigan, odamlarning (xato-kamchiliklarini) avf etadigan kishilardir. Alloh bunday yaxshilik qiluvchilarni sevadi" deyiladi. Demak, Islomda inson g'azabi kelganda faqat o'zini boshqara olish quvvatiga ega bo'lishgina emas, kechiruvchilik xislatiga ega bo'lishga ham chaqiriladi. Ana shunday insongina axloqan barkamol shaxs bo'la oladi. Xulq-odob haqidagi hadislarda eng ezgu insoniy xislatlar ulug'lanib, gunoh sifatidagi illatlar qoralanadi. Hadislarda insoniy xislatlardan ezgulik, iffat, sabr qanoat, shukronalik kabi axloqiy xislatlar ulug'lansa, isrofgarchilik, ta'magirlik, ochko'zlik, nafsu-havoga, shahvoniy hissiyotlarga berilish, baxillik, johillik kabi illatlar, yomon xatti-harakatlar "gunoh" sifatida qoralansa, inson farovonligi, jamiyat ravnaqi uchun qilinadigan yaxshi ezgu xatti-harakatlar, faoliyat "savob" tarzida olqishlanadi. Abu Nasr Farobiy inson kamolotga yolg'iz o'zi erisha olmaydi. U boshqalar bilan aloqada bo'lish, ularning ko'maqlashuvi yoki munosabatlariga muhtoj bo'ladi, deb hisoblaydi. Bunga Farobiy ta'lim-tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yish orqali erishish mumkin, deydi. Chunki maqsadga muvofiq amalga oshirilgan ta'lim-tarbiya insonni ham aqliy, ham axloqiy jihatdan kamolga etkazadi, xususan, inson tabiat va jamiyat qonun-qoidalarini to'g'ri bilib oladi va hayotda to'g'ri yo'l tutadi, boshqalar bilan to'g'ri munosabatda bo'ladi, jamiyat tartib qoidalariga rioya qiladi. Farobiy nazariy bilimlarni egallashga kirishgan har bir kishi xulq-odobda ham qay darajada pok bo'lishi keraqligini "Falsafani o'rganishdan oldin nimani bilish keraqligi to'g'risida"gi risolasida shunday ta'riflaydi: "Falsafani o'rganishdan avval o'zingizni hirs-havaslardan shunday tozalashingiz lozimki, sizda maishiy va shahvoniyat kabi noto'g'ri tuyg'ularga emas, balki kamolotga bo'lgan hirs-havas qolsin. Bunga xulq-axloqni faqat so'zdagina emas, balki haqiqatda tozalash orqali erishish mumkin. Shundan so'ng xato va adashishdan saqlovchi, haqiqat yo'lini tushunib olishga boshlovchi (notiq-so'zlovchi, fikrlash ma'nosida) nafsini, jonini, ruhini tozalash zarur". Abu Rayhon Beruniy ilmi, ma'lumotli kishi bo'lishning o'zini odob-axloq va nafosat bilan bog'laydi. Uning dunyoqarashida axloq masalasi insonning eng asosiy sifatleri safatida mujassamlashgan. Beruniyning fikricha, aqliy qobiliyatlar odamlarning kundalik ehtiyojlari asosida vujudga kelsa, axloqiy masalalar tarixiy taraqqiyot, odamlarning o'zaro munosabatlari bilan chambarchas bog'liq holda paydo bo'ladi va rivojlanib boradi [26; 198-b.]. Beruniy so'zlari bilan aytganda, inson Yerdagi bunyodkor va yaratuvchi kuchdir. Shuningdek, u insonning ijobiy va salbiy tomonlarini birma-bir ta'rif etadi. Masalan, olim insondagi yaxshilik, rostgo'ylik, janoblik, muruvvat, mehr-shafqat, do'stlik va jamoatchilik kabi fazilatlarini ulug'laydi. Shu fazilatlarini o'zida mujassamlashtirgan har bir inson har narsaga qodirligini, o'z eli va yurti uchun beqiyos naf keltirishi mumkinligini alohida ta'kidlaydi, bu hozir ham ta'lim-tarbiya sohasida etakchi o'rinni egallaydi. Yolg'onchilik, yomonlik, raqobatlashish, g'animlik, ichqoralik, qo'pollik, o'g'rilik, tuhmatchilik, ikkiyuzlamachilik, o'ziga bino qo'yish, hushomadgo'ylik, chaqimchilik illat sifatida qoralanadi. Beruniy insonning ma'naviy qiyofasini, xulq-atvorini yaxshilik va yomonlik axloqiy tushunchalar bilan belgilaydi. Yaxshilik tantanasi va unga erishish oson ish

emas. Umuman olganda, yaxshilik sari intilish va unga etishish katta mehnat va harakat, sabr va matonat, mustahkam iroda va yuksak axloqiy maslakni, maqsad yo'lida doimo ko'rashishni talab etadi. Ana shu ko'rash yo'lida kamolotga erishish mumkin. Bu uning (shaxsning) yaxshi tomoni olimning so'zlari bilan aytganda yomonlarning shaxobchalari ko'p, biroq ularning eng yaramasi ta'ma, g'azab, ilmsizlikdir. Bular ahmoqlikdir. Ahmoqlik esa davosi yo'q bir kasallikdir. Agar kishilar shu yomonliklardan forig' bo'lib, ilm-hikmatni egallasa, bilimlar birligini o'ziga singdirsa yaxshilik bo'ladi. Olimning fikricha, g'azab va ilmsizlik inson uchun eng kuchli va eng xaloqatli dushmandir.

XULOSA

Ta'kidlash lozimki, insonlar agressiv xulq-atvorlari orqali nafaqat o'zlariga, balki atrofidagi kishilarga ham ziyon etkazishlari tez-tez uchrab turadi. 1. "Mabdai nur"da qattiq qoralanadigan yana bir illat kazzoblik, yolg'onchilik, ko'zbo'yamachilik, firibgarlik, riyokorlikdir. Bunday yaramas fe'l-atvorli kishilardan o'zini uzoq tutishga harakat qiladi. Birovlarni ig'vo qilish, turli ayblar qo'yish, malomat toshlarini yog'dirish, yomonlash qattiq gunohlardan hisoblanadi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, davrlar silsilasidan o'tib, bizning istiqloq davrimizgacha etib kelgan sharq allomalarini durdona asarlari bugungi kunda nodir qo'lyozmalar qatoridan munosib o'rin egallagandir. Ma'naviy merosimizdagi tarbiyaviy g'oyalar rivojiga bir nazar soladigan bo'lsak, qanchalik ma'naviy javohirlarga ega ekanligimizga ishonch hosil qilamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sh.Mirziyoyev – "Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz". Toshkent, "O'zbekiston" – 2017. 157-158-betlar
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "Respublika iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4300 – son qarori.
3. 2019–2023 yillarda Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetida talab yuqori bo'lgan malakali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. PQ-4358-son. 2019-yil 17-iyun
4. Abdurahmon Jomiy. Tanlangan asarlar. – T: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1971. – 354b. Абрамова Г.С. Возрастная психология. Учеб. пособи для вузов М.: Академический проект. Альма Матер, 2005. – 698с.